

UTAZÁS EGY RÉGI VÁROSBA.

— *Selmecbánya halhatatlan emlékének.* —

Irta: *Szifnyai Zoltán.*

SZINES villanykörték himbálództak a kis kocsmasztal fölött, ahol letelepedtek ketten, a júniusi nyáréjszakában. Odakünnt döngött a föld az acélsínek és talpfák alatt, amint kifutott a vonat a közeli kőbányai-pályaudvarról. A férfi arra nézett, amerre a kocsiablakok halványsárga négyszögei gyors villanással elsuhantak és elmerültek az éjszaka sötétjében. Eltűnődött sokáig, míg a vonatrobaj is elhalkult egészen és felszívódott a mély csendességbe. Aztán az asszonyhoz fordult:

— Maga egy óra múlva elindul oda, abba a régi és édes városba, ahol születtem, ahol ifjúságom éveit töltöttem el s ahol már évek óta nem voltam. Végiglepeget szűk kis utcáin és talán észre sem veszi, hogy elmúlt és láthatatlanná vált életem ott lappang még most is öreg házainak öreg falai között s fenyőillatú erdős hegyeinek rengetegében. El fog haladni e láthatatlan élet mellett s mint valami fotomontázon föléje vetíti a maga átvonuló életét. S majd egyszer, sok év múltán, ha visszagondol erre a helyre, talán észre fogja venni az emlékezés térképén, hogy különböző időben ugyanazt az utat jártuk be és összetalálkozunk az emlékezésben. Igen, igen, elhagyott életünk elhagyott tájak rámájába foglalva tovább él és él mindaddig, amíg van valaki, aki emlékezni tud ránk.

A férfi messzenézve eltűnődött, mintha ott járna azon a helyen, amelyről beszélt s mintha nem is az asszonynak, hanem önmagának beszélne az útról, amit gondolatban megtett.

— Hajnalban érkezik. A kis vonat ablakából a fölkelő nap fényében fogja megpillantani a Kálvária kettős csúcsát a hegytetőn. Még kétszer elbujik és még kétszer felbukkan, amint a vonat szapora igyekezettel kanyarog a hegy lábánál, azután váratlanul a Leányvár kecses alakja rajzolódik fel az égre. Egy tömb az egész, egyetlen nagy torony, széles alapra fektetett, égbenyúló piramis. Gyerekkoromban, amikor a vár szűk ablakaiból még meleg fények csillogtak az esti város felé s ívben meghajló toronytetőzetét sűrű hólepel takarta, sokszor úgy tetszett nekem, mintha nem is építmény, hanem hatalmas kivilágított karácsonyfa állna a hegytetőn. Maga reggeli fényözönben fogja meglátni a szikrázó égbolt kékségbe rajzolódó körvonaláival s a fák derűszöld lombjaival, melyek köröskörül a lába elé telepednek.

Csöndes mosollyal elmerengett, mintha maga előtt látná a rég nem látott tájat.

— Pár pillanat és már magára mosolyog a sárgára festett, parányi indóház a síma dombtetőn. A látnivalók oly hirtelen fogják megrohanni, hogy már azt sem tudja, merre nézzen. A Tanád alatt megvillan az Ó-vár csillogó barokktornya, kettős keresztrel a torony csúcsán, alatta templomtornyok, mintha szemeláttára nőnének ki a völgyből és köröskörül csöpp kis házak fehér lugasai a hegyoldalak lombjai között. Azután egyszerre évszázadok lehelletét fogja érezni maga körül. Ó, nagyon régi város az én városom. Talán a római időkkel egyidős az a hagyomány, amit a város címerpajzsa is megörökít, hogy egy arany és egy ezüst gyík vezette a legeltető pásztort az első érlelő helyekre. IV. Béla király korában már kiváltságokkal rendelkező nagyhatalmú város. Későbbi dúsgazdag bírása, Stech Boldizsár, akit Beatrix királynő a «nobis dilectus notarius» jelzővel tüntetett ki, szekérszámra szállította az aranyat a költekező királyné udvarába és a selmeci levéltár történelmi pletykákat őrző pergamentjeinek suttogása szerint nemcsak az uralkodó, hanem az asszony szívét is meghódította Beatrixben. Ezzel a polgári öntudatban nevelődött büszke várossal viaskodott végestelen pörökben és élete végéig az izgága főúr és a nagy magyar költő, Balassa Bálint. Ez a város vendégelte meg Mária Teréziát aranyból vert népes asztalon, amit a lakoma végén a királynőnek ajándékozott s úgy mondják, hogy ebből az aranyasztalból készült tallérokból viselték jórészt a hétéves háború költségeit. Az ország bankárja volt az akkori Selmecebánya, amelyhez olyan gazdag nagyúr is folyamodott kölcsönért, mint a mostani bolgár dinasztia magyar őse, Koháry Ferenc gróf. Ott vigadott kuruc tábornokainak vezérkarával Rákóczi fejedelem, ugyane falak fogadták be a hadseregével átvonuló Görgeit s kevéssel utána Grobbe gróf muszka tábornokot. Itt diákoskodott Petőfi és Mikszáth. Ez volt a magyar Heidelberg. Ó, sokat kellene mesélnem színes és vidám diákéletéről, amit én még akkor ismertem meg, amikor száz akadémikus diákjának életkedve harsogta be a szűk kis utcákat. Tudom, hogy mindnyájan a gyermekkor emlékeinek elszakíthatatlan kötelékével fonódunk szülővárosunkhoz, mégis úgy érzem, hogy selmecinek lenni sokkal több, mint amennyit születésünk és illetőségünk helye meghatároz. Selmecinek lenni már szinte vallás, eltörölhetetlen bélyeg, mely a közös emlékek és azonos kedélyvilág selmeci szektájába fogadja azokat, akik valaha magukba szívták ennek az ősi bánya városnak levegőjét. Láttam messzirőljött rónasági embereket, akik alig néhány esztendei selmeci tartózkodás után szívvel-lélekkel selmeciekké lettek, de még egyetlen egy olyan selmecit sem láttam, akinek szívéből elmúlt volna az az emlék, hogy valamikor ott élt régi bányászpolgárok, vidámlelkű akadémikus diákok városában s velük vigadozott a kisiblyei majálisokon s a városi vigadó ódon termében, a híres sági Balogh László síró hegedűje mellett.

Az asszony meleg mosollyal közelebb igazodott a férfihez és a szemével kérlelte némán, hogy folytassa.

— Az én időmben még kocsiba fogott apró lovacsákák ügettek fel az állomásra érkező utassal. Magát alighanem már gépkocsi fogja röpteni. Pedig az szebb volt, az a lassú poroszkálás, közben tágranyitott szemmel apránként felszívni mindent, amit láthat az ember, mert semmi sem szebb annál a pillanatnál, amikor először tárul fel előttünk valami, amit aztán egy egész életen át feledhetetlenül szépnek fogunk tartani. Amint az állomásról lekanyarodnak, pár pillanatra eltűnnek a tornyok, várfalak és eltűnik az egész város. Némi szántót is fog látni, szegény földművelők keserves verejtékkel felásott földjeit, düledező romhalmazokat az út szélén, a bányauzem egykori épületeit szétroncsolt ablakokkal és mezítelenre vetkőzött gerendákkal az elhordott tető alatt és a bányavasút keskeny vágányát is már alig láthatóan a zöldülő fű szakállának sűrűje között. Pedig valamikor kincseket gurítottak azon, bányából zúzóba, zúzóból kohóba. De a város még most is olyan, ahogy ősidők óta áll már a helyén. Látni fogja! Ó, hogy irigylem érte! Nézze, milyen kedves ez a kis kápolna is, mindjárt a város legelején. Idáig sétálgattunk el naponta s valamikor ettől a helytől kezdődött el számunkra a messi. Erzsébet kápolna. Könnyű tornyocskája csak úgy elébe áll az épületnek, mint háza elé a gazda az eget nézni és köszönteni az érkező vendéget. Innen már látszik az a ház is, ahol Etel néném lakik. Senkije sincs, csak néhány rózsafája a kertben, ablakában muskátlik és lelkében a mult, ősök és elmult életek történéseinek pontos, hűséges levéltára. Vajjon kire hagyja ezt a sok kincset, az elmultnak ezt a világát, amit a lelkében őriz, ha egyszer majd mindent el kell hagynia?

Elhallgatott, de az asszony keze már sürgetve nyúlt feléje:

— Beszéljen.

— Nagyon jó beszélnem, mert amíg beszélek, azt hiszem, hogy velem robog fel a selmeci Fő-utcán a gépkocsi. Feledhetetlen utat fog tenni. Észre sem veszi, hogyan s öreg házak keskeny utcái között egyszerre csak a középkorba ér. Itt már minden évszázados s szinte a város szívében egy bányatorok titokzatos, sötét ürege fog nézni magára. Előtte pusztuló park, ahol valamikor a Honvéd-szobor állt. Hogy szép volt-e az a szobor? Ne tőlem kérdezze, mert nekem szép volt. Én még azon a tavaszi délelőttön láttam meg először, amikor érceteste hirtelen kibujt a ponyvák mögül. Alatta díszmagyarok drágakövei csillogtak zászlóerdőktől körülvéve. A szembenlevő, gyönyörű, ódon ház ablakából néztem az ünnepséget, abból a házból, amit elcsúfított a későbbi gazda. Akkor még élt, kilencven évével Sándor bátyám, a bányavárosok utolsó főispánja, Goldbrunner Sándor. Ővé volt a ház s a házmögötti park sötétzöld fenyőlombjai között az a kis kápolna, tudja, azzal a parányi haranggal, amiről már annyit meséltem.

— De menjünk tovább. Nézze, nézze, mennyi rondellás épület, úgy-e milyen kedvesek alacsonyan ívelő, bolthajtásos kapujukkal? Ez a szürke ház, amelyhez most érünk, az egykori kamaragrófok épülete. Az én gyerekkorom idejében még kivontkardú hajduk vártak a kapujában. Itt jobbról pedig a híres Terrasz, amit Mülbeck Károly sok kedves rajza is megörökített s amelynek vaskorlátjára diákcsapatok telepedtek az esti-korzó idején, miközben fiatal leányok kényeskedtek előttük oda és vissza a Terraszon, egész lámpagyújtásig. Néha kicsikét tovább is, de ez már tilos volt. Ezt maga már nem érti, ezt a szelíd kis örömét a napnak, mert az esti lámpagyújtás a mai fiatalok szemében már nem a régi meghitt és hívó jeladása a családi fészeknek. Maga már nem is ismerheti a tiltott kis örömek félelmében kipirult izgalmat, amivel egy-egy megkésett madárka besurrant a fészek kapuján.

— Szép lehetett.

— Szép. De mindaz, amit én mondani tudok, csak vázlat és emlékezés. Maga majd látni fogja a valóságot, a tájat, az utcák arcát, az ősi köveket, a régi írásokat, képeket a városi múzeumban, egyik legszebb múzeumában a világnak, amit szinte egyedülálló méltósággal és történelmi hangulattal rejt magába a város fölé emelkedő Óvár. Nekem minden a legszebb, ami ott van, de talán még abban is az a kis tér a legszebb, a Katalin-templom körül. Közéleben áll a városháza nyílegyenes, hosszú tornyával, melynek erkélyére aszerint tétette ki a zászlót a régi richterek bölcsesége, amint kuruc vagy labanc hadak közeledtét jelentették. Balról egy furcsa ház, Prasovnyának hívják, zsindeletetözete kétszer akkora, mint a ház köépitménye . . . És ha most jobbra néz és kihajol kissé arra, ahol a Szentháromság-tér kezdődik, a tér sarkán megpillant egy öreg házat, nagyanyó arca van zsindeletetős főköötőjével. A mi házunk. Közéle négy száz éve áll ugyanott és ugyanígy. Gazdag és gögös bányatulajdonos polgárok építették, most a nővérem lakja. Abból a kis rondellából, mely előrebukik a ház szögletén, nézdegélte anyám az életet . . . Bocsássa meg ezt a kitérést, ezt a személyes lírát, de kissé meg kellett állapodnom annál a helynél, ahol közlele tizennyolc esztendőt töltöttem el.

— És most menjünk tovább, tovább a középkorba, mert ott vagyunk mindaddig, míg el nem hagytuk a várost. Ahol valamikor a Sztankai patika volt (én már csak ezen a néven emlékszem rá), balra kanyarodik az autó a Hegybányai-út felé. Gyorsan halad és nem állhatunk meg minden kő előtt, bár minden körül érdekes történeteket lehetne mondani. A kanyar szélén jobbról látni fog egy fatornyot a keresztbe tett kalapács és csákány ősz bányászjelvényével a tetején. Toronyablakában két zsinegre erősített deszkalap lóg le. Ez a Klopacska, magyarul kopogónak lehetne nevezni, de ez nem jó szó, csak a Klopacska jó, ahogy a szegény tót bányászok nevezték el évszázadok előtt. Őket verte fel éjsötétben hajnali álmukból a

fakalapács ijesztő hangja előbb lassan, aztán mind sűrűbb ütemben csattogtatva a deszkalapot. Ébredj, hanckó, kis mécsesed fényénél ereszkedj a bányák mélyébe, kincset keresni a föld alól, míg a föld felszínén tovább alusznak más, boldog álmodók! A Klopacska-kopogás a világ legfájdítóbb hangjele, sírontúli dobogás, tompa és mégis átható hangja olyan, mintha élve eltemetett ember döngetné fakoporsóját a föld alatt. Kisfiúkoromban, ha nagynéha fölriasztott hangja, rémülettel menekültem a fülemre gyömöszölt párnák tömege alá.

Az asszonyon kis borzongás suhant át, a férfi tovább beszélt:

— Igen, ez volt a selmeci bányászok ébresztője. Talán nincs nehezebb élet, mint a bányászé, sokan közülük úgy öregedtek meg, hogy tizenkét órai kemény munkában, az egy vasárnap kivételével, nem is látták Istennek éltető napját. És mégis ezeknek az igaz, mélyen vallásos és szelídlelkű embereknek egyetlen rátartiságuk az volt, hogy bányászoknak születtek. Selmecebánya ma már az egyetlen hely, ahol a bányásznak mindennapos viselete még a bányász egyenruha, ahol maga a nép ragaszkodik rabszolgasorban töltött multjának ehhez a külső emlékéhez. A selmeci bányász, hol hősködő hanckó (ez volt szeretettel alkalmazott gúnynevük), máskor meg igazi hős, aki félelem nélkül ereszkedik le a bányák ezerméteres, halálveszedelmet rejtegető mélységeibe. Néha olyan szeretetreméltóan együgyű, aminőnek Mikszáth is megrajzolta évődő humorával, máskor ősi alkotóerő bölcsesége sugárzik belőlük. Hiszen ezek a szegény hanckók építették fel Selmeceket. Szép templomai, monumentális szobrai, számos középülete túlnyomórészt az ő adományfilléreikből létesült és az ő véres verejtékkel járó munkájuk véste a selmeci bércek alá a világnak egyik leghosszabb földalatti járatát, a II. József-tárnát. Aki ezt a népet ismeri, az meg is szereti, ez a nép becsületes, jó és szorgalmas, hagyományainak világában él végtelen egyszerűséggel s szenvedésekkel teli életét a szelíd humor öngúnyával hinti tele. Kérem, ha velük lesz, ha talán beszél közülük eggyel, adja át nekik távolból küldött forró üdvözetemet.

Rajongva nézett messzire, aztán elkomorodva folytatta:

— Nem is hiszi, mennyire irigylem azért a fölséges látványért, amivel a természet készülődik a maga fogadtatására a városon túl. Még néhány százméternyi út, két temető között a Frammpergitemplom, aztán át bujnak az öreg, kéttornyú városkapun. Vége a középkornak. Sík útra ér az autó, ahol jegenyeeóriások állnak őrt a hegyoldalba vésett, kanyargós Hegybányai-út szélén. Balról mélység, jobbról szinte súrolják a földet. Itt már érzi a fenyőerdők illatát. Egy útkanyarnál bádog-Krisztust fog látni, tovább egy kimult akna tátongó sebhelyét, aztán egy egész hegyoldalt, mely a föld mélyéből évszázadok alatt kihordott salakból rakódott össze. A Szentháromság-hegy lankáján, a zöld pázsitra ejtett vércseppként felvillan a puska-porostorony piros tetőzete. Ha innen visszanez a város felé, azt oly

közelinek fogja látni a völgy ölében, mintha csak a két karját kellene kinyújtania, hogy ölébe emelhesse a tornyokat, a csip-csup házakat, a görbe utcákat és szűk térségeket. Mintha Liliput országra nézne vissza. A júliusi égbolt hatalmas üvegbúráként borul a táj fölé, alatta Tanagra-képként emberhangyák és járművek lassú mozgása. De most nézzen ismét előre! Gyönyörű és felejthetetlen látvány közeledik. Hirtelen és váratlanul egy újabb völgy légtengerén túl, méltóságos terebélyvel, sötétszürke sziklahomlokával felbukkan a Szitnya. Ahol a Balassák vára állt valamikor. Homlokán úgy csillog a reggeli nap fényében a gloriett, mint egy ezüst korona.

— Még egy fészület az útkanyarnál, aztán egy parányi kápolna, amit jámbor bányamunkás tervezett és épített fel egymaga. Rozoga, kis híd deszkáin dübörögnek át keskeny árok fölött és nekifutnak a hegynek. Be a fenyőerdőbe, a fenyőillat özönébe. Elhullott gallyak reccsennek a kapaszkodó kerekek alatt. Itt be kell húyni a szemet, itt csak lélegzeni szabad. Mire ismét felnéz, már a hegytetőre értek. Nyolcszáz méter a tenger színe fölött. Mély csönd, csak a lombok közt bolyongó levegő örök bűgását hallani. A kocsni megáll egy vidám, fehérarcú épület előtt. Itt vagyunk, ez a Rózsa-szálló. És most legyen nagyon kedves, mert maga a tulajdonos, Bogya bácsi tipeg ki az épület kapuján. Azt mondja: «Isten hozta». Úgy mondja, mintha már régen ismernék egymást. Valamikor ő nyújtotta át apámnak a frissen csapolt sört. Istenem, milyen rég volt! Vajjon az életben legalább még egyszer megszoríthatom-e öreg kezét?

A férfi felsóhajtott. Végére ért az útnak.

— Szóval, ez az a hely, ahová elkísértem, kissé vittem is magammal gondolatban. Én is azt mondom, Isten hozta, érezze magát jól minálunk.

Aztán az órájára nézett s az óra lapjáról vissza a jelenbe. Sietniök kell, mindjárt indul a vonat. Fizettek és mentek. Szótlánul haladtak át az állomás épületén a pályatestre, ahol kivilágított ablakaival már várt a vonat. Még néhány perc, a kalauz füttyentett s az asszony a fülke ablakából még egy kézszorításra kinyújtotta a kezét. Megmozdultak a kerekek. Pár pillanatig látni lehetett a távolodó, fehér kesztyű búcsúüdvözlését. Aztán elhalt a robaj s az üres sínparra rámeredt a rónasági éjszaka. A hegyek, tornyok, régi házak délibábképe összeomlott s maga alá temette a lelket is, mely előbb a kiskocsmasztalánál mindezt felidézte.

Márcsak egy emberi test állt a sínpar szélén, egy ember teste, aki lassan elindult a nagyváros fénytengere felé, ahol a lelkét nem fogja soha megtalálni.